

<https://doi.org/10.26565/2310-9513-2026-23-12>
УДК 338.48-6:364.467:355.01
JEL Index: Z32, R58, H84, O20

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Гапоненко Ганна Ігорівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Писаревський Микола Ілліч

канд. екон. наук, доцент, директор ННІ «Каразінський інститут
міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: pisarevskiy@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3981-5149>

Шамара Ірина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: shamara@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2431-9185>

У статті досліджено роль волонтерського туризму як інструменту повоєнного відновлення України в умовах військової агресії, масштабних руйнувань та трансформації соціально-економічного середовища. Обґрунтовано, що волонтерський туризм набуває стратегічного значення як механізм мобілізації людського, соціального й організаційного капіталу, сприяючи відновленню територіальних громад, зміцненню соціальної згуртованості та формуванню засад сталого розвитку. Визначено, що сучасні практики волонтуризму поєднують гуманітарну діяльність із туристичною мобільністю, формуючи нову модель відповідального туризму, орієнтовану на суспільну користь. Метою дослідження є визначення ролі волонтерського туризму у процесах повоєнного відновлення України, аналіз чинників його розвитку, сучасних викликів та перспектив інституціоналізації. Предметом дослідження є організаційно-економічні та інституційні механізми розвитку волонтерського туризму, а також соціально-економічні відносини, що виникають у процесі поєднання волонтерської діяльності й туристичної мобільності. Методологічну основу дослідження становлять системний підхід, методи аналізу та синтезу, компаративний, історичний і статистичний аналіз, узагальнення, а також інституційний та соціально-економічний підходи. Це дозволило оцінити міжнародний досвід, виявити особливості розвитку волонтерського туризму в Україні та визначити напрями його інтеграції у стратегії повоєнного відновлення. У результаті дослідження систематизовано інституційні моделі організації волонтерського туризму, охарактеризовано мотиваційні чинники участі волонтерів та обґрунтовано його мультиплікативний вплив на розвиток територіальних громад. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання під час формування державної політики повоєнного відновлення, удосконалення механізмів координації волонтерських ініціатив, розвитку цифрових платформ, а також у підготовці фахівців сфери туризму, менеджменту та гуманітарної дипломатії.

Ключові слова: волонтерський туризм; волонтуризм; повоєнне відновлення; соціальна солідарність; туризм відповідальності; громадянське суспільство; гуманітарна дипломатія.

Як цитувати: Гапоненко Г.І., Писаревський М.І., Шамара І.М. Волонтерський туризм як інструмент повоєнного відновлення України: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2026. № 23. С. 144–160. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2026-23-12>

In cites: Haponenko, H., Pysarevskiy, M. & Shamara, I. (2026). Volunteer tourism as a tool for the post-war recovery of Ukraine: current challenges and development prospects. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (23), 144–160. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2026-23-12> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Волонтерський туризм поєднує елементи соціальної відповідальності, міжкультурної взаємодії та економічного розвитку, що робить його важливим інструментом підтримки територіальних громад і формування позитивного міжнародного іміджу держави. В умовах повоєнного відновлення значення волонтерського туризму суттєво зростає, оскільки він здатний комплексно впливати на подолання соціальних, економічних і культурних наслідків війни.

Насамперед, у соціальному вимірі волонтерський туризм сприяє посиленню громадянської активності та консолідації суспільства. Залучення волонтерів до відновлення інфраструктурних об'єктів, благоустрою територій, реконструкції культурних і громадських просторів допомагає зміцнювати соціальні зв'язки, відновлювати довіру всередині громад та формувати спільне бачення процесів відбудови країни. Особливого значення це набуває для невеликих населених пунктів і територій, які зазнали значних демографічних, соціальних та психологічних втрат унаслідок війни. Крім того, участь у волонтерських ініціативах позитивно впливає на психологічну адаптацію населення, сприяє розвитку культури взаємодопомоги та соціальної стійкості громад.

З економічної точки зору волонтерський туризм формує як прямі, так і непрямі економічні ефекти. Прямий вплив проявляється через збільшення попиту на послуги розміщення, харчування, транспорту, логістики та супутньої інфраструктури, що забезпечує додаткові надходження до місцевих бюджетів і стимулює створення робочих місць у сфері туризму та сервісу. Непрямий ефект полягає у підвищенні інвестиційної привабливості територій, активізації малого та середнього бізнесу, розвитку локального підприємництва й поступовому зростанні рівня зайнятості населення. За оцінками міжнародних організацій, Програми розвитку ООН, волонтерські програми мають значний мультиплікативний ефект, адже кожен вкладений ресурс здатний генерувати додаткову соціально-економічну цінність для громад, насамперед у процесах відновлення та сталого розвитку територій.

Водночас волонтерський туризм виконує важливу культурно-освітню функцію. Він сприяє популяризації історико-культурної спадщини, національних традицій та культурних цінностей України, а також формує платформу для міжкультурного діалогу. Співпраця місцевого населення з українськими та іноземними волонтерами забезпечує обмін досвідом, знаннями та практичними навичками, що підвищує рівень соціального капіталу громад і створює передумови для розвитку туристичної, освітньої та соціальної інфраструктури.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблематика волонтерського туризму розглядається у

контексті розвитку соціально відповідальних форм туризму, сталого розвитку територій, громадянської активності та гуманітарних ініціатив. Серед вітчизняних дослідників вагомий внесок у вивчення теоретичних і прикладних аспектів волонтерського туризму здійснили О. Долинська, Я. Бойко, Т. Купач, О. Бордун, В. Шевчук, В. Монастирський, О. Лучка, А. Василенко, В. Пацюк, Е. Сіра, Л. Демчук, Г. Машіка та І. Смирнов. Окремі аспекти розвитку соціально відповідального туризму, туристичної мобільності та післякризового відновлення туристичної сфери висвітлено у працях О. Любіцевої, А. Парфіненка, Г. Гапоненко, П. Подлепіної, М. Писаревського та І. Шамари.

Суттєвий внесок у формування сучасної концепції волонтерського туризму належить зарубіжним ученим, насамперед S. Wearing, K. Lyons, J. Hanley, N. Neil, K. Tomazos, R. Butler та J. J. Wen, які дослідили мотивацію волонтерів, соціальні, економічні й етичні аспекти волонтуризму, його вплив на приймаючі громади, а також роль у забезпеченні сталого розвитку дестинацій.

Метою дослідження є визначення ролі волонтерського туризму у процесах повоєнного відновлення України, аналіз чинників його розвитку, сучасних викликів та перспектив інституціоналізації.

Виклад основного матеріалу. Туризм і волонтерська діяльність упродовж тривалого часу залишаються предметом наукових досліджень як на національному, так і на міжнародному рівнях. Однією з відносно нових, проте динамічно зростаючих форм альтернативного туризму є волонтерський туризм, або волонтуризм (від англ. voluntourism – поєднання слів volunteer і tourism). Це багатовимірне соціокультурне явище сформувалося під впливом глобальних трансформацій кінця XX – початку XXI століття, зокрема активізації міжнародної мобільності населення, посилення уваги до принципів соціальної відповідальності та зростання попиту на змістовні й автентичні туристичні практики, які виходять за межі традиційного споживчого відпочинку [29].

Попри те, що поняття «волонтуризм» набуло широкого поширення лише у 1990-х роках, його ідейні витоки мають значно глибше історичне підґрунтя. Передумови розвитку цього явища можна простежити у місіонерських подорожах XIX століття, що поєднували міжкультурні контакти з просвітницькою та гуманітарною діяльністю, а також у діяльності міжнародних молодіжних ініціатив після Другої світової війни, спрямованих на відбудову європейських країн і розвиток міжнародної солідарності.

Упродовж тривалого історичного періоду поняття «волонтерство» використовувалося переважно у військовому значенні та позначало осіб, які добровільно вступали до збройних формувань. Лише у XVII столітті термін почав набувати ши-

ршого соціального змісту та асоціюватися з добровільною суспільно корисною діяльністю, що здійснюється без матеріальної винагороди [39]. Уже в той період волонтерська праця охоплювала допомогу нужденним, участь у благодійних ініціативах, догляд за людьми похилого віку, підтримку сиротинців, екологічні заходи та інші форми громадської активності.

Сучасна наукова література містить різні підходи до трактування поняття волонтерства, акцентуючи увагу на його соціальних, етичних, економічних і комунікаційних аспектах. Водночас однією з визначальних рис волонтерського туризму є його мотиваційна подвійність. Особи, які беруть участь у таких програмах, поєднують прагнення до подорожей, культурного пізнання та зміни середовища з бажанням здійснити реальний внесок у розвиток, підтримку або відновлення приймаючої громади.

Відповідно до підходів, поширених у дослідженнях міжнародних центрів сталого туризму, волонтерський туризм визначається як форма туристичної діяльності, що передбачає добровільну неоплачувану працю на користь місцевої громади, довкілля або культурної спадщини, при цьому учасники самостійно покривають витрати на подорож і перебування.

Основна відмінність волонтерського туризму від традиційних видів туризму – масового, рекреаційного чи культурно-пізнавального – полягає у домінуванні соціально орієнтованої мети подорожі та зміні характеру взаємодії туриста з територією. У цьому випадку турист виступає не лише споживачем туристичних послуг, а й активним учасником соціальних, культурних, екологічних або гуманітарних процесів, що відбуваються у приймаючій громаді.

Важливим аспектом дослідження є розмежування понять волонтерського туризму та традиційного волонтерства, оскільки, попри спільну соціальну спрямованість, ці форми діяльності мають суттєві відмінності. Класичне волонтерство зазвичай характеризується локальним характером або тривалою спеціалізованою діяльністю, наприклад роботою у медичних установах, соціальних центрах, благодійних організаціях чи участю в екологічних проєктах.

Традиційна волонтерська діяльність переважно здійснюється за місцем проживання або передбачає довготривале перебування в одній локації з мінімальною туристичною складовою. Натомість волонтерський туризм обов'язково поєднує добровільну працю з елементом подорожі, що супроводжується витратами на транспорт, проживання та організаційне забезпечення. Для більшості волонтерських туристичних програм характерні чітко визначені часові рамки – переважно від одного до кількох тижнів. Крім того, на відміну від класичного волонтерства, у структурі волонтуризму значне місце займають туристично-рекреаційні активності: екскурсії, культурні заходи, дозвілля та ознайомлення з місцевими традиціями. Саме ця особливість нерідко стає предметом дискусій щодо етичності окремих волонтерських програм.

Відмінності простежуються і в механізмах фінансування. У класичному волонтерстві реалізація проєктів здебільшого забезпечується за рахунок грантових програм, благодійних фондів, міжнародних організацій або державної підтримки. У сфері волонтерського туризму основне фінансове навантаження покладається безпосередньо на учасника програми, який самостійно оплачує витрати на подорож, проживання, харчування та організаційні

Таблиця 1

Порівняльна характеристика волонтерського та традиційного туризму

Table 1

Comparative Characteristics of Volunteer Tourism and Traditional Tourism

Критерій Criterion	Традиційні форми туризму Traditional Forms of Tourism	Волонтерський туризм Volunteer Tourism
Провідна мета подорожі Primary purpose of travel	Відпочинок, рекреація, отримання туристичних і культурних послуг. <i>Recreation, leisure, and consumption of tourism and cultural services.</i>	Участь у суспільно значущій діяльності та підтримка розвитку громади. <i>Participation in socially significant activities and support for community development.</i>
Позиція туриста Role of the tourist	Переважно споживач туристичного продукту та спостерігач. <i>Primarily a consumer of tourism products and an observer.</i>	Активний учасник соціальних процесів і творець суспільної користі. <i>An active participant in social processes and a contributor to public benefit.</i>
Економічний ефект Economic impact	Формування прибутку для підприємств туристичної сфери (готелі, транспорт, заклади харчування). <i>Generation of profits for tourism enterprises (hotels, transport, catering establishments).</i>	Поєднання прямої фінансової підтримки з результатами добровільної неоплачуваної праці. <i>Combination of direct financial support with the outcomes of voluntary unpaid work.</i>
Особливості взаємодії з громадою Characteristics of interaction with the community	Короткотривала та переважно сервісна взаємодія. <i>Short-term interaction focused mainly on service provision.</i>	Глибоке занурення у локальне середовище, культуру та проблематику громади. <i>Deep immersion in the local environment, culture, and community issues.</i>

Складено авторами за матеріалами: [4; 8]

Source: Compiled by the authors based on [4; 8]

внески. Таким чином, волонтер не лише надає свою працю, а й опосередковано підтримує місцеву економіку через споживання товарів і послуг приймаючої території.

Волонтерський туризм займає проміжне положення між традиційним туризмом і класичним волонтерством. Його специфіка полягає у поєднанні короткострокової суспільно корисної діяльності з туристичною складовою, що перетворює благодійну працю на частину комплексного туристичного продукту. Така модель дозволяє оперативно залучати людські, фінансові та організаційні ресурси до кризових, депресивних або постконфліктних територій, що особливо актуально в контексті повоєнного відновлення України.

Упродовж останніх десятиліть волонтерський туризм набув значного поширення у світі як одна з форм соціально та екологічно відповідального туризму. Його розвиток відображає сучасні тенденції переходу від пасивного споживання туристичних послуг до активної участі мандрівників у вирішенні соціальних, гуманітарних та екологічних проблем. Сучасні моделі організації волонтерського туризму суттєво відрізняються залежно від економічних умов, культурних особливостей, рівня розвитку громадянського суспільства та державної політики окремих країн.

Світовий досвід свідчить про існування кількох основних моделей організації волонтерського туризму, серед яких виокремлюють державну, громадську (неурядову), корпоративну та змішану моделі. Кожна з них формується під впливом національних особливостей розвитку громадянського суспільства, державної політики, рівня економічного розвитку та традицій соціальної відповідальності.

Державна модель найбільш характерна для країн, у яких органи влади відіграють активну роль у підтримці міжнародних волонтерських ініціатив і молодіжних програм. Зокрема, у Японії та Південній Кореї функціонують урядові програми, спрямовані на розвиток екологічного волонтерства, гуманітарної допомоги, культурного обміну та міжнародної молодіжної співпраці. Реалізація таких програм здійснюється через спеціалізовані державні агентства й координаційні структури, які забезпечують організаційний супровід, контроль якості, безпеки та дотримання етичних стандартів волонтерської діяльності.

Найбільш поширеною у світі залишається неурядова модель, що базується на діяльності міжнародних громадських і благодійних організацій. Важливу роль у розвитку волонтерського туризму відіграють такі міжнародні структури, як Volunteer Service Abroad, Voluntary Service Overseas, Peace Corps та WWOOF. Вони формують міжнародні партнерські мережі між волонтерами та приймаючими громадами, забезпечують організацію поїздок, ло-

гістичний супровід, попередню підготовку учасників і їхню соціокультурну адаптацію. Саме діяльність таких організацій значною мірою сприяє поширенню принципів сталого розвитку у сфері волонтерського туризму та підвищенню його соціальної ефективності [19].

Корпоративна модель волонтерського туризму формується в межах програм корпоративної соціальної відповідальності великих компаній. Найактивніше такі практики впроваджуються у сферах інформаційних технологій, енергетики, фінансів та міжнародного консалтингу. Компанії організовують короткострокові волонтерські поїздки для своїх працівників до країн або регіонів, що потребують соціальної, освітньої чи гуманітарної підтримки. Подібні ініціативи поєднують розвиток корпоративної культури, підвищення мотивації персоналу та формування позитивного іміджу бізнесу із реальною допомогою місцевим громадам.

Останніми роками у світі дедалі більшого поширення набуває змішана модель волонтерського туризму, яка передбачає співпрацю державних установ, громадських організацій, освітніх закладів і приватного сектору. Одним із найбільш показових прикладів є діяльність Європейський корпус солідарності, програми якого фінансуються Європейський Союз та реалізуються через партнерські механізми між урядами, неурядовими організаціями й освітніми інституціями. Такий підхід забезпечує більшу стійкість, масштабність і гнучкість волонтерських ініціатив, дозволяючи адаптувати їх до потреб конкретних регіонів і соціальних груп.

Різноманіття організаційних моделей створює умови для ефективного функціонування волонтерського туризму у різних країнах світу та сприяє його інтеграції у сучасні стратегії сталого розвитку, міжнародної співпраці та гуманітарної підтримки.

Формування волонтерського туризму в Україні має глибоке соціальне підґрунтя та безпосередньо пов'язане з розвитком громадянського суспільства, зростанням суспільної самоорганізації та посиленням ролі людського капіталу у процесах допомоги й відновлення. Волонтерський рух поступово перетворився на один із ключових механізмів суспільної консолідації, особливо після подій Революція Гідності та початку російсько-української війни у 2014 році, коли значно активізувалися горизонтальні зв'язки між громадянами, громадськими організаціями та місцевими громадами [5, с. 45].

Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році масштаби волонтерської діяльності суттєво зросли. Волонтерство стало невід'ємною частиною суспільного життя, охопивши практично всі соціальні групи: студентську молодь, науковців, представників бізнесу, громадських активістів, українську діаспору та мешканців територіальних громад. Саме в цей період в Україні по-

чала активно формуватися нова форма соціально орієнтованого туризму – волонтерський туризм, який поєднує подорожі з гуманітарною допомогою, участю у відновлювальних роботах, підтримкою постраждалих територій та міжкультурною взаємодією [11, с. 71].

Соціальні передумови розвитку волонтерського туризму значною мірою формуються під впливом зростання громадянської свідомості, соціальної згуртованості та патріотичних настроїв, які особливо посилюються в умовах повномасштабної війни. Згідно з даними соціологічної групи «Рейтинг» (2023), понад 70% громадян України хоча б раз долучалися до волонтерської діяльності, що демонструє високий рівень суспільної солідарності та готовності населення брати участь у колективних ініціативах [20]. Важливу роль у консолідації волонтерського руху відіграють і великі національні та міжнародні благодійні платформи, серед яких «United24», Благодійний фонд Сергія Притули та фонд «Повернись живим», які забезпечують системну комунікацію з суспільством, прозорість діяльності та швидке реагування на потреби країни. Така екосистема довіри та взаємодії формує сприятливе середовище для розвитку волонтерського туризму як нової форми соціальної активності.

Додатково слід відзначити трансформацію самого сприйняття подорожей і дозвілля. Для значної частини населення України подорожі поступово виходять за межі суто рекреаційної функції та набувають соціально корисного змісту. Вони стають інструментом участі у відновленні постраждалих територій, підтримки місцевих громад, допомоги внутрішньо переміщеним особам, а також збереження культурної та історичної спадщини. Практика волонтерських ініціатив у регіонах, що зазнали наслідків бойових дій або прийняли значну кількість переселенців (зокрема Карпатський регіон, Київщина, Чернігівщина, Херсонщина), часто поєднує елементи екологічного, культурно-пізнавального та відновлювального туризму, формуючи модель так званого «туризму з місією допомоги» [14, с. 54]. Подібні підходи відповідають сучасним європейським тенденціям розвитку відповідального та сталого туризму, де акцент зміщується з пасивного споживання на активну участь у розвитку територій.

Важливим соціальним чинником також є роль освіти та академічного середовища. Заклади вищої освіти дедалі частіше інтегрують елементи волонтерства у навчальні програми через практики, соціальні проекти та стажування, що передбачають участь студентів у виїзних ініціативах у громадах, які потребують підтримки. Така діяльність не лише формує професійні навички, а й сприяє розвитку цінностей активного громадянства, соціальної відповідальності та залученості до процесів відновлення країни.

Узагальнюючи, соціальні передумови розвитку волонтерського туризму в Україні базуються на поєднанні високого рівня громадянської активності, патріотизму, розвитку культури взаємодопомоги, посилення ролі освіти та зростання соціальної відповідальності, що формує стійке підґрунтя для подальшого розвитку цього виду туризму.

Економічні чинники також відіграють визначальну роль у становленні волонтерського туризму. Військові дії спричинили значні втрати для економіки України, зокрема руйнування туристичної інфраструктури, скорочення доходів населення та зниження інвестиційної активності. Водночас ці обставини стимулювали появу нових форм соціально орієнтованої економічної поведінки, серед яких помітне місце посідає волонтерський туризм [6, с. 89].

З економічної точки зору волонтерський туризм функціонує на межі некомерційної діяльності та соціального підприємництва. Його розвиток сприяє пожвавленню локальних економік, особливо в громадах, що постраждали від війни або перебувають у стані відновлення. Прибуття волонтерів у такі регіони створює додатковий попит на послуги транспорту, харчування, розміщення та локального виробництва, що, своєю чергою, підтримує малий і середній бізнес. У цьому контексті волонтерський туризм можна розглядати як елемент «економіки участі», де соціальний внесок учасників поєднується з економічним ефектом для приймаючих територій [9, с. 103].

За оцінками Програми розвитку ООН (2024 р.), близько 40% територіальних громад України вже інтегрують волонтерські ініціативи у стратегії місцевого економічного розвитку. Практика відновлення соціальної інфраструктури – шкіл, медичних закладів, культурних просторів та об'єктів туристичного значення – за участі волонтерів не лише пришвидшує процеси реконструкції, але й формує додаткові стимули для розвитку внутрішнього туризму та підвищення інвестиційної привабливості територій. У результаті волонтерський туризм набуває мультиплікативного ефекту, поєднуючи соціальне відновлення з активізацією локальних економічних процесів і формуванням нової якості територіального розвитку.

Окрему роль у цьому процесі відіграє залучення бізнес-сектору до волонтерських практик. Після 2022 року в Україні суттєво посилюється корпоративне волонтерство, яке стало складовою політики соціальної відповідальності компаній. Підприємства туристичної індустрії, транспортні оператори та готельний бізнес дедалі частіше забезпечують логістичну підтримку волонтерських ініціатив, надають пільгові або безоплатні послуги проживання, а також долучаються до фінансування гуманітарних і відновлювальних поїздок [18, с. 62]. У сучасних умовах це формує додатковий механізм

партнерства між бізнесом і громадським сектором, посилюючи стійкість місцевих економік.

Важливою тенденцією є також розвиток соціального підприємництва у сфері волонтерського туризму. В Україні поступово формуються ініціативи та стартапи, які інтегрують туристичні послуги з волонтерською участю, зокрема так звані «відбудовчі тури» до постраждалих громад, а також програми з відновлення культурної спадщини. Подібні моделі створюють нові робочі місця, водночас формуючи альтернативний туристичний попит, орієнтований не на класичне споживання, а на участь у суспільно корисній діяльності та взаємодію з місцевими спільнотами.

Узагальнюючи, економічні передумови розвитку волонтерського туризму в Україні визначаються поєднанням макроекономічної нестабільності, високого рівня громадянської активності, зростання корпоративної соціальної відповідальності та формування нових моделей соціально орієнтованої економіки. У цьому контексті волонтерський туризм виступає не лише як реакція на кризові умови, а й як один із інструментів довгострокового відновлення та розвитку територіальних громад.

Водночас війна є ключовим фактором, який визначив сучасну траєкторію розвитку волонтерського туризму в Україні. Саме повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році стало основним каталізатором безпрецедентної мобілізації громадянського суспільства, суттєво трансформували соціально-економічні процеси та прискоривши інституціоналізацію волонтерських практик [10, с. 112].

З перших місяців повномасштабної війни в Україні значна частина населення почала здійснювати переміщення з чітко вираженою гуманітарною метою. Йдеться про доставлення допомоги, евакуацію цивільного населення, волонтерську діяльність у прифронтових та деокупованих територіях, а також участь у відновленні зруйнованої інфраструктури. Такі поїздки поступово сформували основу волонтерського туризму як специфічного соціального явища, у межах якого територіальна мобільність поєднується з виконанням суспільно значущої місії.

У воєнних умовах формується особлива мотиваційна структура цього виду діяльності. Для більшості учасників визначальним стимулом виступає не рекреація чи відпочинок, а прагнення підтримати обороноздатність країни, надати допомогу постраждалим громадам, долучитися до процесів відбудови або поширювати об'єктивну інформацію про ситуацію в Україні на міжнародному рівні. У цьому контексті традиційне розуміння туризму трансформується, набуваючи рис громадянської участі в умовах війни [17, с. 79].

Окремого значення набуває діяльність ветеранських спільнот, які після завершення служби

ініціюють різноманітні туристично-волонтерські практики: реабілітаційні походи, патріотично-виховні подорожі, культурно-історичні експедиції та маршрути пам'яті. Подібні ініціативи мають не лише соціальний, а й терапевтичний ефект, сприяючи психологічній адаптації ветеранів, їхній ресоціалізації та формуванню нових підходів до розвитку внутрішнього туризму, пов'язаного з національною пам'яттю [23].

Важливим наслідком війни стала також трансформація просторової структури туристичних потоків. Унаслідок бойових дій і тимчасової окупації частини територій традиційні туристичні регіони втратили свою привабливість або стали недоступними. Натомість інші області, а саме, Київщина, Чернігівщина, Сумщина та низка деокупованих громад перетворилися на нові осередки волонтерських поїздок, відновлювальних робіт і меморіального туризму. У результаті відбувається формування нових туристичних маршрутів, які умовно можна визначити як «простори відновлення», де туризм поєднується з процесами реконструкції та пам'яті.

Можна зазначити, що військові фактори одночасно виступають і серйозним викликом, і потужним стимулом розвитку волонтерського туризму. Вони зумовили появу нової форми мобільності, в основі якої лежить не споживання туристичних ресурсів, а їх відновлення, підтримка та переосмислення через участь у суспільно корисній діяльності.

Комплексний розгляд соціальних, економічних і воєнних чинників дозволяє зробити висновок, що волонтерський туризм в Україні виник як відповідь суспільства на багатовимірну кризу, спричинену війною. Соціальні чинники забезпечили високий рівень громадянської готовності до колективних дій, економічні – створили умови для розвитку нових моделей соціально орієнтованої взаємодії, а воєнні – визначили зміст і напрями реалізації цих процесів, перетворивши туризм на інструмент підтримки та відновлення.

У підсумку формується нова туристична парадигма – «туризм відповідальності», у межах якої ключовою метою подорожі стає не рекреація, а внесок у суспільний добробут і відновлення громад. У сучасних умовах Україна фактично виступає як простір формування унікальної моделі волонтерського туризму, що інтегрує гуманітарну допомогу, соціальну мобільність, культурний обмін та економічну підтримку локальних спільнот [12, с. 94].

Сукупна дія соціальних, економічних і воєнних чинників стала основою для поступової інституціоналізації волонтерського туризму як окремого напрямку соціальної активності. З явища переважно ситуативного характеру він трансформується у більш організовану систему, що поступово набуває ознак структурованості: формуються спеціалізовані маршрути, мережі взаємодії, організаційні

платформи, а також залучаються фонди, громадські ініціативи та партнерські програми. У перспективі це може стати одним із важливих елементів повоєнного відновлення України та складовою формування її міжнародного іміджу як держави солідарності, взаємодопомоги та соціальної відповідальності.

У цьому контексті волонтерський туризм доцільно розглядати не лише як реакцію на кризові умови, а як потенційний інструмент довгострокового сталого розвитку. Завдяки поєднанню соціальної активності, економічної залученості та військово обумовленої мобілізації ресурсів він може еволюціонувати в окрему форму гуманітарної дипломатії. Така модель об'єднує волонтерство, туристичну мобільність і громадянську участь у цілісну систему цінностей сучасного українського суспільства, де подорож стає не лише способом пізнання, а й механізмом суспільної підтримки та відновлення.

Станом на 2022–2025 роки в Україні спостерігається перехід волонтерського туризму від переважно спонтанних ініціатив до більш структурованих форм організації. Йдеться про формування платформ, координаційних програм і мереж взаємодії, які забезпечують регулярну мобільність волонтерів і системну співпрацю з територіальними громадами. Цей процес має як кількісне, так і якісне вираження: зростає кількість учасників і проєктів, водночас посилюється інституційна складова через розвиток цифрових платформ координації, реєстрів ініціатив, а також національних і міжнародних програм підтримки. Додатковим чинником виступає активізація економічних механізмів, а саме, корпоративного волонтерства та соціальних стартапів, які інтегрують волонтерську діяльність у моделі соціально орієнтованого підприємництва.

За даними низки соціологічних досліджень, у перші два роки війни приблизно 70–75% населення хоча б раз долучалися до різних форм волонтерських ініціатив, що засвідчує надзвичайно високий рівень масовості цього явища та формує широку соціально-демографічну основу для подальшого розвитку волонтерського туризму (Рис. 1.).

Паралельно державні структури, благодійні організації та цифрові волонтерські платформи фіксують значну кількість активних учасників і потенційно залучених осіб: йдеться про сотні тисяч користувачів, зареєстрованих у системах пошуку волонтерських можливостей, а також тисячі проєктів і ініціатив, що координуються через онлайн-інструменти та спеціалізовані платформи. Зокрема, помітну роль відіграють великі координаційні ресурси та благодійні екосистеми, які після 2022 року суттєво розширили свою функціональність у напрямі логістики, організації поїздок і розподілу завдань.

Таким чином, в Україні сформувався значний людський ресурс для організації регулярних волонтерських поїздок, який уже сьогодні частково інте-

грований у формалізовані механізми координації. Це свідчить про наявність не лише високого рівня суспільної готовності, але й про поступове становлення інфраструктури, здатної трансформувати волонтерську активність у системно організовані форми мобільності та участі у відновлювальних процесах [15].

Урядові та міжвідомчі ініціативи в Україні сприяли створенню національних цифрових платформ і реєстрів для координації волонтерської діяльності. Одним із прикладів є Національна волонтерська платформа, яка станом на кінець 2023 року містила понад 2060 актуальних волонтерських можливостей і об'єднувала десятки тисяч зареєстрованих користувачів. Водночас аналітика платформи свідчить про значно ширше охоплення — сотні тисяч осіб, залучених через інформаційні та комунікаційні канали. Функціонування таких агрегаторів дозволяє не лише систематизувати запити громад, а й прогнозувати потреби територій, формувати логістично організовані виїзди та фактично вибудовувати модель регулярних «волонтерських поїздок», що поєднують транспортне забезпечення, проживання та конкретні завдання на місцях [46].

Внаслідок бойових дій та суттєвої трансформації доступності традиційних туристичних дестинацій структура внутрішнього туризму в Україні зазнала значних змін. У фокусі волонтерських поїздок опинилися переважно прифронтові, деокуповані або території, що зазнали значних руйнувань, зокрема Київська, Чернігівська, Сумська, Херсонська області, а також окремі райони Запорізької та Донецької областей. Ці регіони поступово виконують роль центрів концентрації волонтерської активності, оскільки поєднують високу потребу у відновленні з наявністю об'єктів соціальної, культурної та інфраструктурної значущості, де волонтери можуть здійснювати безпосередній внесок — від відбудови закладів освіти й культури до допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Згідно з аналітичними матеріалами Державного агентства розвитку туризму України та регіональних адміністрацій, у 2023–2024 роках у низці областей спостерігалися перші ознаки відновлення внутрішнього туристичного потоку та поступове зростання пов'язаних надходжень, зокрема за рахунок короткотермінових поїздок, відновлювальних ініціатив і волонтерських програм, які частково інтегруються у локальні економічні процеси [27].

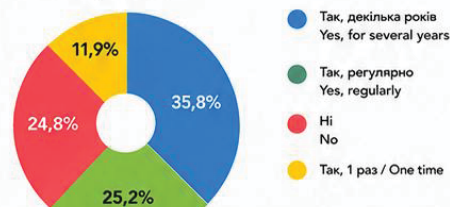
Дослідження свідчать, що учасники волонтерського туризму формують кілька основних соціально-демографічних і функціональних груп:

- місцеві волонтери та громадські активісти;
- міські жителі, які беруть участь у короткострокових виїздах («волонтерські поїздки вихідного дня»);
- організовані корпоративні та академічні групи (компанії, заклади вищої освіти);

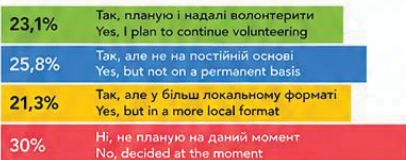
ДОСВІД, РЕСУРСИ ТА МОТИВАЦІЯ ВОЛОНТЕРІВ РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ EXPERIENCE, RESOURCES AND MOTIVATION OF VOLUNTEERS SURVEY RESULTS

1. ДОСВІД ВОЛОНТЕРСТВА 1. VOLUNTEERING EXPERIENCE

Чи волонтерили Ви до повномасштабного вторгнення після 24 лютого 2022 року?
Did you volunteer before volunteering after February 24, 2022?

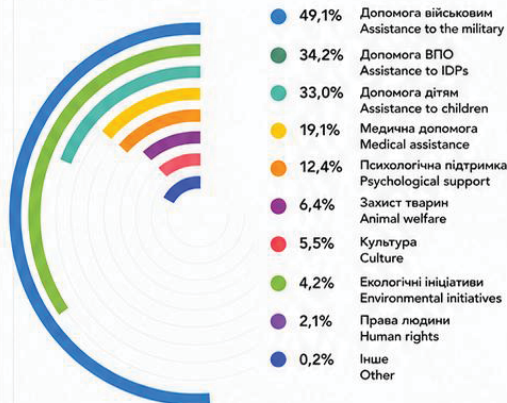

Чи плануєте ви продовжувати волонтерити у себе або в інших знайомих?
Do you plan to continue volunteering yourself or among your acquaintances?

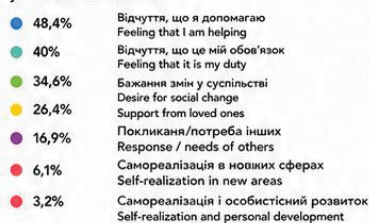
2. НАПРЯМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 2. AREAS OF VOLUNTEER ACTIVITIES

До яких напрямків волонтерської діяльності ви долучалися?
Which areas of volunteer activities have you been involved in?

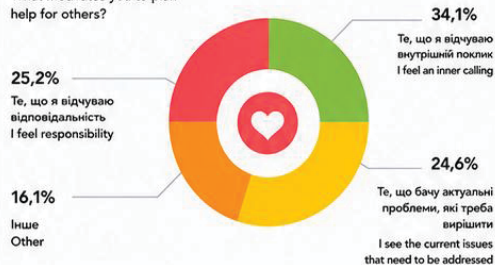

3. МОТИВАЦІЯ ДЛЯ ПРОДОВЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 3. MOTIVATION FOR CONTINUING VOLUNTEER ACTIVITIES

Що мотивує вас продовжувати волонтерську діяльність?
What motivates you to continue your volunteer activities?

Що мотивує вас отримувати допомогу від інших?
What motivates you to plan help for others?

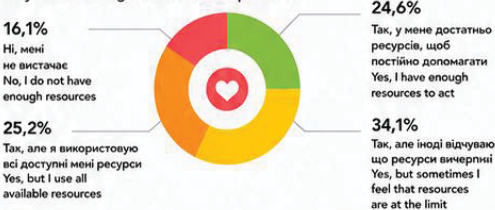
4. ПРОБЛЕМИ: ВИГОРАННЯ СЕРЕД ВОЛОНТЕРІВ 4. CHALLENGES: BURNOUT AMONG VOLUNTEERS

Чи зустрічали ви необхідність психологічної допомоги у себе або інших волонтерів?
Have you encountered the need for psychological support yourself or among other volunteers?

5. РЕСУРСИ ДЛЯ ДОПОМОГИ ІНШИМ 5. RESOURCES FOR HELPING OTHERS

Чи вистачає вам ресурсів для допомоги іншим?
Do you have enough resources to help others?

Кількість респондентів
Number of respondents
4 621

Вік
Age
18-34

Період опитування
Survey period
11.2023 р.
(November 2023)

Охоплення
Вся територія України
Coverage
All territory of Ukraine

Джерело: "Разом" та UNICEF. (Сильне опитування "Вивчення волонтерства молоддю по всій Україні, 18.10.2023 р.) | N = 4,621 | Вік 18-34 | Жінки: 1 | Проблеми волонтерського руху.
Source: Razom and UNICEF. (Youth Volunteerism Study across Ukraine, 18.10.2023) | N = 4,621 | Age 18-34 | Women: 1 | Challenges in volunteering.

Рис. 1. Соціологічне дослідження «Стійкість волонтерів»

Складено за джерелом: [15]

Fig. 1. Sociological Survey «Volunteer Resilience».

Source: Compiled based on [15]

Таблиця 2

Динаміка реєстрації волонтерів в Україні (2020–2025 рр.)

Table 2

Dynamics of Volunteer Registration in Ukraine (2020–2025)

Рік Year	Кількість зареєстрованих волонтерів, тис. осіб Number of Registered Volunteers, thousand persons	Темп приросту, % Growth Rate, %
2020	120	–
2021	135	12.5
2022	280	107.4
2023	410	46.4
2024	520	26.8
2025	600	15.4

Джерело: [15; 16]

Source: [15; 16]

• міжнародні волонтери, включно з представниками української діаспори.

Кожна з цих груп має відмінні мотиваційні характеристики – від патріотичної, гуманістичної та емпатійної до професійної, освітньої або реабілітаційної у межах ветеранських програм відновлення через активні подорожі та участь у відбудовчих ініціативах. Така диференціація дозволяє формувати спеціалізовані формати волонтерських поїздок: короткострокові виїзди, довготривалі стажування, відновлювальні експедиції та комбіновані освітньо-волонтерські програми [15].

За окремими даними, на Національній волонтерській платформі було зареєстровано понад 80 тис. користувачів, тоді як інформаційні та промоційні кампанії охопили сотні тисяч осіб, насамперед молодь і студентське середовище. Додатково, офіційні дані державної статистики та міжнародних моніторингових систем фіксують значний рівень залученості населення до організованого волонтерства у 2021–2023 роках, що дозволяє розглядати цей сегмент як вагомую основу формування внутрішнього мобільного попиту та розвитку волонтерського туризму як окремого напрямку [7].

Аналіз динаміки 2023–2024 років дає змогу виокремити низку ключових тенденцій розвитку волонтерського туризму. По-перше, відбувається поступова інституціоналізація волонтерської мобільності через цифрові платформи, державні програми та координаційні ініціативи. По-друге, посилюється роль корпоративного та академічного волонтерства як організованих форм залучення людського капіталу. По-третє, формується сегмент ринково орієнтованих пропозицій у межах соціального підприємництва, де волонтерські поїздки поєднуються з туристичними сервісами та покриттям логістичних витрат. По-четверте, зростає участь ветеранських спільнот у створенні туристично-волонтерських маршрутів, які поєднують реабілітаційні, освітні та меморіальні практики.

За умови подальшої стабілізації безпекової ситуації та збереження інституційної підтримки з боку держави, волонтерський туризм має потенціал

стати сталим компонентом внутрішнього туризму України та одним із інструментів повоєнної відбудови, зберігаючи при цьому свою гуманітарну та соціальну спрямованість.

Водночас розвиток цього явища супроводжується низкою системних викликів. Серед ключових проблем – відсутність уніфікованих методик оцінювання ефективності волонтерських поїздок (соціального та економічного впливу), недостатня нормативна врегульованість координації волонтерської діяльності у прифронтових і відновлюваних регіонах, логістичні та безпекові ризики, а також ризик неузгодженості волонтерських ініціатив із довгостроковими планами розвитку територіальних громад. Окремої уваги потребує проблема «фрагментації ресурсів», коли допомога розподіляється нерівномірно та не завжди відповідає пріоритетам місцевого відновлення. Подолання цих викликів потребує як впровадження практичних інструментів (страхування учасників, стандарти безпеки, протоколи роботи в зонах відновлення), так і розвитку методичних підходів до моніторингу та оцінювання впливу волонтерського туризму [13].

Після початку повномасштабної агресії РФ значна частина території України зазнала масштабного забруднення вибухонебезпечними предметами, включно з мінами та нерозірваними боєприпасами, а також тривалого впливу артилерійських і ракетних обстрілів. За оцінками міжнародних організацій, Україна входить до числа найбільш замінованих країн світу, а потреба в розмінуванні та заходах з підвищення мінної безпеки залишається критично високою і має довгостроковий характер. Ці обставини безпосередньо впливають на організацію волонтерських поїздок, підвищуючи вимоги до безпеки маршрутів, попередньої підготовки учасників та координації з місцевими органами влади і службами цивільного захисту. Відповідно, розвиток волонтерського туризму в Україні значною мірою залежить від здатності поєднувати гуманітарну активність із суворим дотриманням протоколів безпеки та управління ризиками.

Розвиток волонтерського туризму супроводжується низкою системних проблем, які стримують формування цього напрямку як стабільного та організованого сегмента туристичної діяльності. Серед ключових викликів варто виділити безпекові, інфраструктурні, правові, фінансово-економічні, організаційні та соціально-психологічні проблеми.

Найсерйознішою проблемою розвитку волонтерського туризму в Україні залишаються безпекові загрози, пов'язані з воєнними діями. За даними ДСНС (2024 р.), понад 30 % території України потенційно забруднено вибухонебезпечними предметами, що обмежує залучення міжнародних волонтерів і туристичних операторів, а також спричиняє зростання витрат на страхування та забезпечення безпеки поїздок [28].

Внаслідок бойових дій значна частина транспортної, туристичної та соціальної інфраструкту-

ри була пошкоджена або зруйнована. Йдеться про дороги, мости, вокзали, готелі, заклади харчування, туристичні об'єкти та культурні установи. Це обмежує можливості для організації волонтерських поїздок, особливо у громадах, які найбільше потребують допомоги.

У багатьох регіонах існують труднощі з розміщенням волонтерів, забезпеченням стабільного транспортного сполучення та доступом до базових послуг. Через це значна частина волонтерських ініціатив має короткостроковий і ситуативний характер, що ускладнює формування довготривалих програм.

Однією з ключових проблем є відсутність чіткої нормативно-правової системи, яка б регулювала сферу волонтерського туризму. В українському законодавстві фактично відсутнє окреме визначення поняття «волонтерський туризм», а механізми ко-

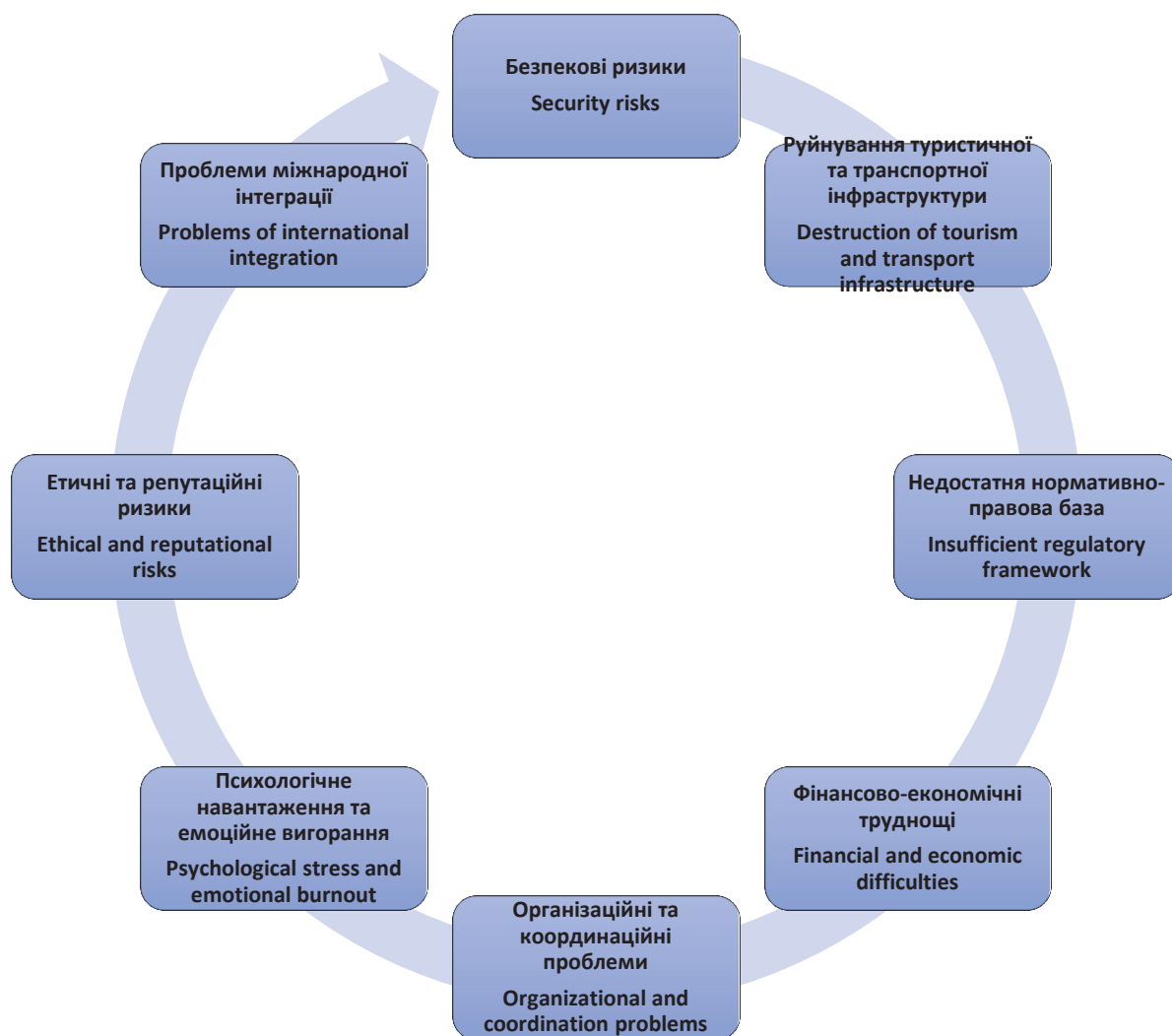

Рис. 3. Ключові проблеми розвитку волонтуризму в Україні

Розроблено авторами

Figure 3. Key Challenges to the Development of Volunteer Tourism in Ukraine
Developed by the authors

ординації між туристичними структурами, волонтерськими організаціями та органами державної влади залишаються недостатньо врегульованими.

Також існують труднощі з питаннями страхування волонтерів, відповідальності організаторів, безпекових стандартів та юридичного супроводу міжнародних учасників. Неврегульованість цих аспектів створює додаткові ризики як для самих волонтерів, так і для приймаючих громад.

Попри значну суспільну підтримку волонтерських ініціатив, більшість проєктів функціонує в умовах обмеженого фінансування. Значна частина витрат (транспорт, проживання, харчування, закупівля матеріалів) покладається на самих учасників або благодійні фонди. Це обмежує масштабування волонтерських програм та їхню доступність для різних соціальних груп.

Крім того, через економічну нестабільність і зниження доходів населення частина потенційних учасників не має можливості брати участь у довготривалих волонтерських поїздках. Недостатній рівень державної фінансової підтримки також стримує розвиток системних програм у цій сфері. Волонтерський туризм в Україні значною мірою розвивається на основі громадських ініціатив і горизонтальних зв'язків. Хоча це забезпечує гнучкість та оперативність, водночас спостерігається проблема недостатньої координації між різними організаціями, громадами та волонтерськими платформами.

У деяких випадках відсутність централізованого планування призводить до дублювання функцій, нерівномірного розподілу ресурсів або концентрації допомоги лише у найбільш медійно відомих регіонах. Частина громад, особливо віддалених, залишається недостатньо охопленою волонтерськими програмами.

Волонтерська діяльність у воєнних умовах супроводжується високим рівнем емоційного навантаження. Постійний контакт із наслідками війни, руйнуваннями, травмованими людьми та гуманітарними кризами часто призводить до психологічного виснаження волонтерів.

Особливо це стосується тих, хто регулярно працює у прифронтових районах або бере участь у відбудові деокупованих територій. В Україні поки що недостатньо розвинені системи психологічної підтримки та реабілітації для волонтерів, що створює ризики професійного та емоційного вигорання.

Розвиток волонтерського туризму супроводжується також певними етичними викликами. У міжнародній практиці існує критика так званого «поверхневого волонтуризму», коли короткострокові поїздки більше орієнтовані на особистий досвід учасників, ніж на реальні потреби громад.

Для України це питання є особливо чутливим через воєнний контекст. Важливо уникати перетво-

рення постраждалих територій на об'єкти «кризового туризму» або медійного споживання трагедії. Волонтерські програми повинні ґрунтуватися на принципах етичності, поваги до місцевого населення та реальної користі для громад.

До переліку територіальних громад, розташованих у зонах активних бойових дій, тимчасової окупації або блокування, нині належать громади дев'яти областей України. Зокрема, найбільша їх кількість зафіксована у Донецькій (66 громад), Запорізькій (59), Харківській (56), Херсонській (48), Луганській (37), Миколаївській (26), Сумській (20), Дніпропетровській (10) та Чернігівській (4) областях. Перелік таких територій формується на основі пропозицій обласних і Київської міської військових адміністрацій та затверджується за погодженням із Міністерством оборони України. Головними критеріями віднесення громад до цієї категорії є ведення активних бойових дій, тимчасова окупація території або її перебування в умовах оточення чи блокування.

Попри значну міжнародну підтримку України, залучення іноземних волонтерів ускладнюється безпековими обмеженнями, бюрократичними процедурами, мовним бар'єром та недостатньою інформаційною координацією. Багато потенційних учасників не мають доступу до перевірених платформ або не володіють інформацією про безпечні формати участі.

Крім того, відсутність системної державної стратегії міжнародного просування волонтерського туризму обмежує можливості України у формуванні позитивного міжнародного гуманітарного іміджу через цей напрям діяльності.

Розвиток волонтерського туризму в Україні характеризується значним потенціалом як у контексті підтримки постраждалих територіальних громад, так і у зміцненні міжнародної гуманітарної солідарності. Водночас ефективна реалізація цього потенціалу можлива лише за умови впровадження комплексної системи управління ризиками. Передусім це стосується інтеграції безпекових механізмів, пов'язаних із мінною небезпекою та загрозою обстрілів, удосконалення нормативних і організаційних засад діяльності волонтерів, а також врахування етичних аспектів, щоб уникнути формального або експлуатативного характеру допомоги.

Для забезпечення максимальної ефективності волонтерського туризму у процесі повоєнної відбудови доцільно реалізувати низку стратегічних заходів:

✓ розробити державні та регіональні програми розвитку, у межах яких волонтерський туризм буде офіційно інтегрований у систему відновлення територій;

✓ запровадити єдині стандарти безпеки, логістичного супроводу та страхування учасників волонтерських поїздок;

✓ посилити партнерську взаємодію між туристичним бізнесом, громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування та волонтерськими платформами;

✓ інтегрувати волонтерські маршрути у структуру туристичних продуктів, оскільки після завершення волонтерських програм частина учасників може повертатися до регіонів уже як туристи, формуючи додатковий економічний ефект для місцевих громад;

✓ забезпечити систему постійного моніторингу та оцінювання результативності проєктів, враховуючи як кількісні показники (чисельність волонтерів, кількість відновлених об'єктів, обсяги використаних ресурсів), так і якісні параметри (соціальний вплив, рівень залученості громад, набуття нових компетентностей волонтерами, стійкість реалізованих ініціатив).

На основі виявлених тенденцій можна окреслити ключові перспективи його подальшого розвитку, які відображають основні напрями впливу волонтерського туризму на суспільство, економіку та міжнародний імідж України (Рис. 5.).

В умовах війни та масштабних руйнувань соціальної, культурної й природної інфраструктури України розвиток волонтерського туризму набуває особливої актуальності як інструмент відновлення територій і громад. Він об'єднує державу, громадянське суспільство, бізнес і міжнародних партнерів у реалізації спільних гуманітарних, соціальних та екологічних ініціатив. Окрім фізичного відновлення інфраструктури, цей вид діяльності виконує важливу соціальну функцію — сприяє формуванню національної єдності, солідарності та зміцненню

позитивного міжнародного іміджу України як відкритої до співпраці держави.

Волонтерський туризм також забезпечує залучення як внутрішніх, так і міжнародних ресурсів, активізацію місцевих громад, розвиток культурного обміну та підтримку сталого розвитку територій. Разом із тим реалізація цього потенціалу потребує подолання низки викликів, зокрема у сфері безпеки та інституційного врегулювання. Лише за умови системної інтеграції у державні стратегії відбудови та розвитку волонтерський туризм може стати дієвим чинником не лише відновлення, а й довгострокового процвітання українських громад.

На нашу думку, ключова місія стратегічного розвитку волонтерського туризму у післявоєнний період полягає у формуванні стійкої системи залучення національних і міжнародних волонтерів до процесів відбудови, що сприятиме економічному зростанню, соціальній згуртованості та посиленню міжнародного іміджу України.

Ключові цілі стратегічного розвитку волонтерського туризму мають включати:

- ✓ формування ефективної інституційної системи координації волонтерських туристичних програм;
- ✓ інтеграцію волонтерського туризму до національних і регіональних стратегій сталого розвитку;
- ✓ залучення міжнародних партнерів, донорських організацій і туристичних асоціацій до відновлювальних проєктів;
- ✓ формування позитивного іміджу України як центру солідарного туризму в Європі;
- ✓ забезпечення безпеки, якості та прозорості реалізації волонтерських ініціатив.

Рис. 4. Перспективи розвитку волонтерського туризму в Україні
Розроблено авторами
Fig. 4. Prospects for the development of volunteer tourism in Ukraine
Developed by the authors

Таблиця 3

Стратегічні напрями та заходи щодо розвитку волонтерського туризму в Україні

Table 3

Strategic directions and measures for the development of volunteer tourism in Ukraine

Рівень реалізації Implementation level	Напрямок Direction	Комплекс практичних заходів Set of practical measures
Державний та інституційний рівень / State and institutional level	1. Нормативно-правове регулювання / Regulatory and legal framework	- Створення прозорої законодавчої бази та визначення офіційного статусу «волонтера-туриста» / Creation of a transparent legal framework and definition of the official status of a "volunteer-tourist". - Впровадження чітких і надійних механізмів акредитації для приймаючих організацій і фондів / Introduction of clear and reliable accreditation mechanisms for host organizations and foundations.
	2. Безпека та інфраструктурний менеджмент / Safety and infrastructure management	- Розробка єдиних протоколів безпеки (дії під час повітряних тривог, мінна безпека на деокупованих територіях) / Development of unified safety protocols (actions during air raids, mine safety in de-occupied territories). - Забезпечення базової захисної інфраструктури (облаштування укриттів) поблизу об'єктів відновлення / Provision of basic protective infrastructure (shelters arrangement) near reconstruction sites.
	3. Цифровізація та координація потоків / Digitalization and flow coordination	- Запуск і підтримка національних цифрових платформ (єдиних реєстрів волонтерських можливостей) / Launch and support of national digital platforms (unified registries of volunteering opportunities). - Оперативна синхронізація запитів від постраждалих громад із можливостями волонтерів / Operational synchronization of requests from affected communities with volunteers' capacities.
	4. Стандартизація та етика / Standardization and ethics	- Запровадження державних стандартів та етичних кодексів щодо взаємодії волонтерів із вразливими групами населення / Introduction of state standards and ethical codes for interaction between volunteers and vulnerable groups. - Контроль за недопущенням перетворення гуманітарних місій на розважальний туризм / Prevention of the transformation of humanitarian missions into entertainment tourism.
Індивідуальний рівень (безпосередні волонтери та туристи) / Individual level (direct volunteers and tourists)	1. Свідома підготовка та безпека / Conscious preparation and safety	- Попередній моніторинг безпекових і воєнних ризиків у регіоні майбутньої подорожі / Preliminary monitoring of security and military risks in the region of future travel. - Обов'язкове медичне страхування та ведення діяльності через офіційні поради МЗС і консульств / Mandatory medical insurance and activity through official recommendations of the Ministry of Foreign Affairs and consulates.
	2. Професіоналізм та кваліфікація / Professionalism and qualification	- Реалістична оцінка власних навичок; відмова від виконання спеціалізованих робіт (будівництво, медицина, розмінування) без ліцензії чи профільної освіти / Realistic assessment of own skills; refusal to perform specialized work (construction, medicine, demining) without license or relevant education.
	3. Етична взаємодія / Ethical interaction	- Суворе дотримання етичних норм та повага до психологічного стану місцевих жителів, які пережили кризові події / Strict adherence to ethical norms and respect for the psychological state of local residents who have experienced crisis events.
	4. Орієнтація на сталий розвиток / Orientation toward sustainable development	- Пріоритетне залучення до довгострокових проєктів, що посилюють внутрішні спроможності громад, замість участі у короткострокових «показових» акціях / Priority participation in long-term projects that strengthen community capacities instead of short-term "demonstrative" actions.

Складено авторами
Compiled by the authors

Однією з ключових передумов ефективного розвитку волонтерського туризму є формування чітко визначеного правового та організаційного середовища, у межах якого така діяльність може здійснюватися легально, прозоро та контрольовано. У стратегічних документах державної політики України міжнародна взаємодія у соціальній сфері

визначається як один із пріоритетних напрямів, що фактично створює основу для включення волонтерських ініціатив у ширші механізми міжнародного співробітництва. Таким чином, держава формує інституційні рамки, які дозволяють інтегрувати волонтерський туризм у систему соціально-гуманітарного партнерства та забезпечують залучення

як внутрішніх учасників, так і міжнародних організацій.

Стратегія розвитку туризму до 2026 року акцентує увагу на тому, що туризм може виконувати функцію інструмента публічної дипломатії, що відкриває можливості для розвитку солідарних і волонтерських форматів подорожей. У межах такого підходу правова та інституційна база охоплює:

- легалізацію статусу волонтера або волонтера-туриста;
- розвиток співпраці з державними структурами та міжнародними партнерами;
- запровадження регуляторних механізмів, включаючи реєстраційні процедури, партнерські угоди та інші форми офіційного оформлення діяльності.

Водночас ефективність волонтерського туризму визначається не стільки кількісними показниками, скільки якісними результатами, посиленням спроможності місцевих громад, мінімізацією ризиків для учасників процесу та дотриманням етичних норм, особливо під час роботи з вразливими соціальними групами. Реалізація таких підходів потребує узгодженої взаємодії держави, міжнародних організацій, громадянського сектору та професійних волонтерських мереж.

Практичні рекомендації щодо зниження ризиків та підвищення результативності волонтерського туризму передбачають комплексний підхід до управління цією сферою (Таблиця 3). Насамперед, організаціям, які координують волонтерські програми, доцільно впроваджувати системні протоколи безпеки. Вони мають включати оцінку мінної та іншої вибухонебезпечної загрози, чіткі алгоритми евакуації, інструктажі для учасників, а також регулярне оновлення інформації про безпекову ситуацію в регіонах у взаємодії з відповідними державними службами.

Важливим елементом є забезпечення належного страхового захисту волонтерів, що має охоплювати медичні ризики, евакуаційні витрати та інші потенційні загрози, пов'язані з роботою в постконфліктних зонах. При цьому учасники програм повинні отримувати повну та зрозумілу інформацію щодо умов страхування, включно з можливими обмеженнями покриття.

Окремої уваги потребує логістичне планування: використання безпечних маршрутів пересування, створення резервних логістичних центрів для гуманітарних ресурсів, а також формування запасів необхідних матеріалів у відносно стабільних регіонах.

Підвищення ефективності також неможливе без запровадження уніфікованих стандартів звітності та діяльності. Йдеться про стандартизовані форми звітів, регулярний моніторинг результатів проєктів, забезпечення фінансової прозорості та підзвітності перед донорами, партнерами й місцевими громадами.

Додатково важливо орієнтувати волонтерські програми на принципи сталого розвитку. Це передбачає не лише надання короткострокової допомоги, а й передачу знань місцевому населенню, залучення громад до планування та реалізації проєктів, а також підтримку довготривалих ініціатив із місцевими партнерами. Такий підхід формує основу для стійких результатів і підвищує загальну ефективність відновлювальних процесів.

Окремим напрямом є розширення міжнародної співпраці через створення партнерських мереж між державними структурами, неурядовими організаціями, туристичними операторами та донорськими інституціями. Важливу роль відіграють також цифрові платформи, реєстри волонтерів і інформаційні системи, які забезпечують прозорість, доступність інформації та ефективну координацію учасників.

Висновки. Перспективи успішної інституціоналізації волонтуризму та його перетворення на невід'ємну складову загальнонаціональної стратегії відбудови залежать від подолання безпекових, логістичних та правових викликів. Ключовими векторами подальшого розвитку є вдосконалення нормативно-правової бази, розробка уніфікованих стандартів безпеки та етики взаємодії з вразливими верствами населення, а також оптимізація єдиних цифрових платформ для координації гуманітарних запитів громад і можливостей мандрівників. Об'єднання зусиль державних інституцій, неурядових організацій, міжнародних партнерів і соціально відповідального бізнесу дозволить масштабувати наявні «відбудовчі тури» та сформувати стійкі «ландшафти відновлення», інтегруючи Україну у світовий простір сталого, етично орієнтованого туризму

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про волонтерську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 16.09.1997 р. № 531/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про туризм» URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Геваковська М. Волонтерський туризм. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43(1). С. 178-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2013_43%281%29_24
5. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
6. Грищенко Н. І. Розвиток та риси волонтерської діяльності особи в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні про-*

блеми філософії та соціології. 2023. № 45. С. 92-96. <https://doi.org/10.32782/apfs.v045.2023.17>

7. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>

8. Долинська О. О. Волонтерський туризм як перспективний напрям розвитку у повоєнний період. *Туризм в Україні: виклики та відновлення* : матеріали міжнар. туристичного форуму, 21–22 березня 2023 р. Київ : КНЕУ, 2023. С. 104–106.

9. Звіт «Виклики та потреби волонтерського сектору» USAID. Київ, 2023. 24 с. URL: https://ednannia.ua/images/Volunteers_Report_01_1_ukr_web2.pdf

10. Мацієвський Ю., Лук'янчук Я. Волонтерство та псевдоволонтерство в Україні: новий погляд крізь призму неформальних інститутів. *Політичні дослідження*. 2024. № 1 (7). С. 19–41. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-2>

11. Марчук А., Лобода В., Іваниса В. Волонтерська діяльність як засіб самовизначення й самореалізації молоді. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2023. Т. 2 (48). С. 104–116. <https://doi.org/10.55643/ser.2.48.2023.502>

12. Мірко Н., Ладонько Л. Міжнародне волонтерство та розвиток громадського сектору. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 6. С. 128–140. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(131\)08](https://doi.org/10.31617/3.2023(131)08)

13. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua>

14. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної агресії: виклики та можливості післявоєнного відновлення країни. *Journal of European Economy*. 2022. Т. 21, № 3 (82). С. 277–294. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605>

15. Платформа державних волонтерських ініціатив. URL: <https://volunteers.gov.ua>

16. Національна волонтерська платформа GoVolunteer. URL: <https://govolunteer.com.ua>

17. Резнік О. Залученість українців до волонтерської діяльності під час повномасштабної війни. 26 квітня 2023 р. URL: <https://dif.org.ua/article/oleksandr-reznik-zaluchenist-ukraintsiv-do-volonterskoi-diyalnosti-pid-chas-povnomasshtabnoi-viyni>

18. Сірий Є. В., Сіра О. В. Волонтерство як форма соціального включення та можливої самозайнятості в сучасних викликах війни в Україні: самобутні вітчизняні вектори розвитку і зарубіжний досвід. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2023. № 11. С. 140–156. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278442>

19. Хижняк Л. М. Інституціоналізація міжнародного волонтерства як наукова і практична проблема. *Габітус*. 2025. Вип. 70. С. 61–65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.70.9>

20. Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://ratinggroup.ua>

21. Andereck K. L., McGehee N. G., Topcak Y., et al. Experience quality and relationships among hope, volunteer tourism, and well-being. *Annals of Tourism Research*. 2012. Vol. 39, № 2. P. 1140–1162. URL: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.11.018>

22. Coren N., Gray T. Commodification of volunteer tourism: a comparative study of volunteer tourists in developing countries. *International Journal of Tourism Research*. 2012. Vol. 14, № 3. P. 222–234. URL: <https://doi.org/10.1002/jtr.847>

23. Palacios C. M. Volunteer tourism, development and education in a postcolonial world: conceiving global connections beyond aid. *Journal of Sustainable Tourism*. 2010. Vol. 18, № 7. P. 861–878. URL: <https://doi.org/10.1080/09669581003782739>

24. Roques K. G., Jacobson S. K., McCleery R. A. Assessing contributions of volunteer tourism to ecosystem research and conservation. *Ecosystem Services*. 2018. Vol. 30. P. 117–124. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.12.014>

25. Salamon L., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally. *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2011. Vol. 82, № 3. P. 217–252. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x>

26. The Universal Declaration on Volunteering. International Association for Volunteer Effort : website. URL: <https://www.iave.org/the-universal-declaration-on-volunteering/>

27. Ukrainian Journal of Corporate Social Responsibility. URL: <https://journals.csr.com.ua>

28. United Nations Mine Action Service (UNMAS). URL: <https://www.unmas.org>

29. Volunteer. URL: https://www.etymonline.com/word/volunteer#etymonline_v_50003 new Online Etymology dictionary

30. Wearing S. L., McGehee N. G. Volunteer tourism: A review. *Tourism Management*. 2013. Vol. 38. P. 120–130. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.03.002>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2026

Стаття рекомендована до друку 30.03.2026

Статтю опубліковано 30.05.2026

При підготовці даної статті інструменти штучного інтелекту авторами не використовувалися.

Hanna Haponenko, PhD (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Mykola Pysarevskiy Ph.D (Economics), Associate Professor V. N. Karazin Kharkiv Natonal University Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022 e-mail: pisarevskiy@karazin.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3981-5149>

Irina Shamara, PhD (Economics), Associate Professor, V. N Karazin Kharkiv National University, 6, Svobody Sq., Kharkov, Ukraine, 61022, email: shamara@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000000224319185>

VOLUNTEER TOURISM AS A TOOL FOR THE POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE: CURRENT CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS

This article examines the role of volunteer tourism as a tool for Ukraine's post-war recovery in the context of military aggression, extensive destruction, and the transformation of the socio-economic environment. It is substantiated that volunteer tourism is acquiring strategic importance as a mechanism for mobilizing human, social, and organizational capital, thereby contributing to the recovery of local communities, strengthening social cohesion, and promoting the principles of sustainable development. The study demonstrates that contemporary volunteer tourism practices combine humanitarian activities with tourist mobility, creating a new model of responsible tourism aimed at generating public benefit. The purpose of this study is to determine the role of volunteer tourism in Ukraine's post-war recovery, to analyze the factors influencing its development, and to identify current challenges and prospects for its institutionalization. The subject of the research comprises the organizational, economic, and institutional mechanisms of volunteer tourism development, as well as the socio-economic relationships emerging from the integration of volunteer activities and tourist mobility. The methodological framework is based on a systems approach, methods of analysis and synthesis, comparative, historical, and statistical analyses, generalization, as well as institutional and socio-economic approaches. These methods made it possible to evaluate international experience, identify the specific features of volunteer tourism development in Ukraine, and determine directions for its integration into post-war recovery strategies. The findings systematize the institutional models of volunteer tourism organization, identify the key motivational factors driving volunteer participation, and substantiate its multiplier effect on the development of local communities. The practical significance of the research lies in the possibility of applying its results to the formulation of state post-war recovery policies, the improvement of coordination mechanisms for volunteer initiatives, the development of digital volunteer tourism platforms, and the education and training of specialists in tourism, management, and humanitarian diplomacy.

Keywords: *volunteer tourism; voluntourism; post-war recovery; social solidarity; responsible tourism; civil society; humanitarian diplomacy.*

REFERENCES

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (n.d.). *Law of Ukraine "On volunteering activities"*. <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian)
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (1997, September 16). *Law of Ukraine "On charitable activities and charitable organizations," No. 531/97-VR*. <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian)
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (n.d.). *Law of Ukraine "On tourism"*. <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian)
4. Hevakovska, M. (2013). Volunteer tourism. *Visnyk of Lviv University. Series Geography*, 43(1), 178–183. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2013_43%281%29_24 (in Ukrainian)
5. Horinov, P., & Drapushko, R. (2022). *Volunteer activities in Ukraine: A socio-legal study*. State Institute for Family and Youth Policy (in Ukrainian)
6. Hryshchenko, N. I. (2023). Development and characteristics of individual volunteer activities under martial law in Ukraine. *Current Issues of Philosophy and Sociology*, 45, 92–96. <https://doi.org/10.32782/apfs.v045.2023.17> (in Ukrainian)
7. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *State Statistics Service of Ukraine*. <https://ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)
8. Dolynska, O. O. (2023). Volunteer tourism as a promising direction of development in the post-war period. In *Tourism in Ukraine: Challenges and recovery: Proceedings of the International Tourism Forum* (pp. 104–106). Kyiv National Economic University. (in Ukrainian)
9. USAID. (2023). *Challenges and needs of the volunteer sector*. https://ednannia.ua/images/Volonters_Report_01_1_ukr_web2.pdf (in Ukrainian)
10. Matsievskiy, Y., & Lukianchuk, Y. (2024). Volunteering and pseudo-volunteering in Ukraine: A new perspective through the prism of informal institutions. *Political Studies*, 1(7), 19–41. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-2> (in Ukrainian)
11. Marchuk, A., Loboda, V., & Ivanyisa, V. (2023). Volunteer activity as a means of self-determination and self-realization of youth. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 2(48), 104–116. <https://doi.org/10.55643/ser.2.48.2023.502> (in Ukrainian)
12. Mirko, N., & Ladonko, L. (2023). International volunteering and the development of the civil society sector. *Foreign Trade: Economics, Finance, Law*, 6, 128–140. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(131\)08](https://doi.org/10.31617/3.2023(131)08) (in Ukrainian)

13. National Institute for Strategic Studies. (n.d.). *Official website of the National Institute for Strategic Studies*. <https://niss.gov.ua> (in Ukrainian)
14. Pankova, O., & Kasperovych, O. (2022). Ukrainian volunteer movement under conditions of armed aggression: Challenges and opportunities for the post-war recovery of the country. *Journal of European Economy*, 21(3), 277–294. <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605> (in Ukrainian)
15. State Platform for Volunteer Initiatives. (n.d.). *State Platform for Volunteer Initiatives*. <https://volunteers.gov.ua> (in Ukrainian)
16. GoVolunteer. (n.d.). *National volunteer platform GoVolunteer*. <https://govolunteer.com.ua> (in Ukrainian)
17. Reznik, O. (2023, April 26). *Ukrainians' involvement in volunteer activities during the full-scale war*. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. <https://dif.org.ua/article/oleksandr-reznik-zaluchenist-ukraintsiv-do-volonterskoi-diyalnosti-pid-chas-povnomasshtabnoi-viyini> (in Ukrainian)
18. Siryi, Y. V., & Sira, O. V. (2023). Volunteering as a form of social inclusion and possible self-employment amid the contemporary challenges of the war in Ukraine: Distinctive domestic development vectors and international experience. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, 11, 140–156. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278442> (in Ukrainian)
19. Khyzhniak, L. M. (2025). Institutionalization of international volunteering as a scientific and practical problem. *Habitus*, 70, 61–65. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.70.9> (in Ukrainian)
20. Rating Group Ukraine. (n.d.). *Rating Group Ukraine*. <https://ratinggroup.ua> (in Ukrainian)
21. Andereck, K. L., McGehee, N. G., Topak, Y., et al. (2012). Experience quality and relationships among hope, volunteer tourism, and well-being. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 1140–1162. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.11.018>
22. Coren, N., & Gray, T. (2012). Commodification of volunteer tourism: A comparative study of volunteer tourists in developing countries. *International Journal of Tourism Research*, 14(3), 222–234. <https://doi.org/10.1002/itr.847>
23. Palacios, C. M. (2010). Volunteer tourism, development and education in a postcolonial world: Conceiving global connections beyond aid. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(7), 861–878. <https://doi.org/10.1080/09669581003782739>
24. Roques, K. G., Jacobson, S. K., & McCleery, R. A. (2018). Assessing contributions of volunteer tourism to ecosystem research and conservation. *Ecosystem Services*, 30, 117–124. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.12.014>
25. Salamon, L., Sokolowski, S., & Haddock, M. (2011). Measuring the economic value of volunteer work globally. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 82(3), 217–252. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x>
26. International Association for Volunteer Effort. (n.d.). *The Universal Declaration on Volunteering*. <https://www.iave.org/the-universal-declaration-on-volunteering/>
27. Ukrainian Journal of Corporate Social Responsibility. (n.d.). *Ukrainian Journal of Corporate Social Responsibility*. <https://journals.csr.com.ua>
28. United Nations Mine Action Service. (n.d.). *United Nations Mine Action Service (UNMAS)*. <https://www.unmas.org>
29. Online Etymology Dictionary. (n.d.). *Volunteer*. https://www.etymonline.com/word/volunteer#etymonline_v_50003
30. Wearing, S. L., & McGehee, N. G. (2013). Volunteer tourism: A review. *Tourism Management*, 38, 120–130. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.03.002>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 17.02.2026

The article is recommended for printing 30.03.2026

The article was published 30.05.2026

No artificial intelligence tools were used by the authors during the preparation of this article.